

УДК 159.9

Проблема формування особистості курсантів вищих навчальних закладів системи МВС України

Кратінов В.А.

У статті здійснено аналіз особливостей навчально-службової діяльності курсантів вищих навчальних закладів та визначені чинники, що негативно впливають на їх особистість, адаптацію до умов існування у закладі закритого типу і на їх психічне здоров'я.

Показано, що умови навчання та служби курсантів згаданих університетів мають суттєві відмінності порівняно із цивільними вищими. Навчальна і, особливо, службова діяльність курсантів містить значну кількість факторів, що негативно впливають на їх психіку.

Робиться висновок про необхідність гуманізації системи навчання та служби курсантів, залучення їх до спортивних секцій, проведення з ними ділових ігор, соціально-психологічних тренінгів та посилення спеціальної психологічної підготовки.

Ключові слова: особистість курсантів, вищі МВС, навчально-службова діяльність, психологічна корекція.

В статье осуществлен анализ особенностей учебно-служебной деятельности курсантов высших учебных заведений и определены факторы, отрицательно влияющие на их личность, адаптацию к условиям существования в учреждении закрытого типа и на их психическое здоровье.

Показано, что условия обучения и службы курсантов упомянутых университетов имеют существенные отличия по сравнению с гражданскими вузами. Учебная и, особенно, служебная деятельность курсантов содержит значительное количество факторов, негативно влияющих на их психику.

Сделан вывод о необходимости гуманизации системы обучения и службы курсантов, привлечение их к спортивным секциям, проведение с ними деловых игр, социально-психологических тренингов и усиление специальной психологической подготовки.

Ключевые слова: личность курсантов, вузы МВД, учебно-служебная деятельность, психологическая коррекция.

The paper made an analysis of characteristics of educational performance of students of higher educational institutions and identified the factors that negatively affect their personality, adaptation to living conditions in institutions and on their mental health.

It is shown that the learning environment of students and services mentioned universities have significant differences when compared with civilian universities. Training and particularly service activities of students has a significant number of factors that negatively affect their psyche.

It is concluded that the need to humanize the system of training and service cadets, their attraction to sports clubs, carrying with them the business of games, social-psychological training and strengthening of the special psychological training.

Keywords: individual students, schools MIA, educational service activity, psychological adjustment.

Актуальність проблеми. Політична та соціально-економічна криза в українському суспільстві захопила багато сфер діяльності, викликала нову хвилю підвищення рівня злочинності.

Перед працівниками органів внутрішніх справ стають усе більш важкі задачі, які часто необхідно виконувати в екстремальних, наближених до бойових умовах, які, безумовно, небезпечні для здоров'я. Саме у зв'язку з цим на рівень професійної підготовки майбутніх працівників органів внутрішніх справ покладаються великі завдання: вона повинна здійснюватись таким чином, щоб забезпечити працівниками ОВС не тільки успішне виконання своїх оперативно-службових завдань (а для цього необхідно мати гарну фізичну, спеціальну і психологічну підготовленість), а й забезпечити безпеку громадян і особисту, при цьому зберегти фізичну витривалість, впевненість в своїх силах, психологічну стійкість і здоров'я [1, 2].

Але, на жаль, існуючий на сьогодні рівень фізичної, спеціальної і психологічної підготовленості працівників в системі органів внутрішніх справ викликає заклопотаність і на думку багатьох фахівців не відповідає належному вимогам. Тобто на сьогодні актуальною і практично значущою є проблема формування особистості майбутніх офіцерів правоохоронної системи України.

У зв'язку з цим, у даній роботі поставлена мета: здійснити теоретичний аналіз стану дослідження проблеми формування особистості курсантів в університетах закритого типу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналіз досліджень, які стосуються даної проблеми свідчить, що науковцями вивчаються окремі питання бойової, фізичної та психологічної підготовки працівників органів внутрішніх справ [3, 4, 16]. Значно менше уваги приділяється ними у площині аналізу складнощів виконання оперативно-службових задач [7]. Така ж тенденція спостерігається і стосовно досліджень особливостей системи навчально-службової діяльності курсантів і особливо питань пошуку шляхів усунення негативно діючих на них факторів цієї діяльності. Причому, якщо обґрунтування, яким чином це можна зробити, з психологічних позицій, існують засоби фізичної культури [6, 8], стосовно оптимізації навчально-службової діяльності курсантів та обґрунтування засобів корекції негативних змін у їх психіці, майже відсутні, хоча це, безумовно, суттєвий важіль, як в адаптації їх до служби і навчання, так і до опанування премудростями майбутньої професії.

Важливо, що акцент у навчанні та відпрацюванні прийомів психологічної підготовки позитивно впливає на поліпшення якостей особистості бійців, на загартування рис їх характеру, на зміцненість емоційно-вольових процесів. А з іншого боку, останні, знаходячись на належному рівні, обумовлюють саме у складних, криміногенних умовах, успішне застосування засвоєних в період навчання прийомів подолання опору злочинців [14, 15].

Слід зазначити також, що на відміну від усіх студентів будь-яких вищих навчальних закладів,

курсанти системи силових структур держави навчаються в особливих умовах, до яких належать наступні:

- паралельно з навчанням вони проходять службову підготовку і виконують службові завдання;
- вони зобов'язані носити формений одяг, жити у казармі, а відлучення з навчального закладу можливе лише за дозволом начальників;
- всі роки навчально-службової діяльності і всі години доби регламентовані розпорядком денним, який курсанти повинні бездоганно виконувати.

Крім того, до відмінностей навчання зі студентами (а також до складнощів їх службової діяльності) можна віднести:

- повний відрив від звичайних для них в шкільні роки обставин: від батьків, друзів, умов проживання, навчання та відпочинку;
- необхідність контактувати з великою кількістю курсантів, знаходити однодумців, товаришів, засвоювати принципи, що устоялися у даному навчальному закладі;
- замість піклування з боку батьків, мати службові стосунки з ланцюгом начальників та командирів, яким треба підкорятись;
- необхідність виконувати вимоги безлічі службово-статутних документів: законів, наказів, розпоряджень та ін.

Перераховані та інші чинники, діючи в сукупності, формують цілу систему негативно впливаючих компонентів, що (особливо на молодших курсах навчально-службової діяльності) негативно діють на психіку курсантів, викликають переживання, стани страху, невизначеності, тривожності, депресії, які супроводжуються значними нервово-психічними перенапруженнями. Про це повідомляє ряд авторів, які досліджували дію умов служби та навчання курсантів, що перебувають у вузах закритого типу [3, 4, 5, 9, 11, 13].

Довготривала дія негативних чинників навчально-службової діяльності курсантів послабляє рівень їх адаптивності, опору до захворювань, що також зареєстровано та підтверджується науковцями [8, 11]. Перераховані вище факти дозволяють дійти висновку про те, що порівняно зі студентами звичайних навчальних закладів, в одиницю часу, курсанти вузів силової системи держави витримують значно більш складних навантажень.

Дійшовши до такого заключення логічно було поставити питання: які методи використовуються командно-викладацьким складом вузів для зниження перевантажень та запобігання негативних змін у здоров'ї курсантів?

Спостереження та опитування відповідних осіб дає можливість констатувати, що це питання практично не ставиться на порядок денний. Навпаки вважається, що з перших кроків у навчально-службовій (і особливо службовій) діяльності молодим треба «задати перцю», дати відчутти всі складнощі життя курсантів, усвідомити «куди ти попав» та ін. Результатом такого «педагогічного» впливу є різке падіння інтересу курсантів до навчання у даному навчальному закладі, їх замкненість і відчуженість, озлобленість відносно командирів, високий рівень захворюваності [9, 11] та небажання вчитись і відрухування з вузу [8].

Що стосується шляхів вирішення проблеми дезадаптації та складнощів навчання і служби курсантів науковцями, то тут картина дещо більш сприятлива. Мається на увазі наявність досліджень, в яких автори доводять необхідність корегування складнощів життя курсантів у вузах закритого типу. Спираючись на рішення уряду та закони України «Про освіту», відомчі нормативні документи (Накази МВС України №№ 519-1992р., 505-1994р., рішення Колегії МВС України № 3 КМ/2-1993р.) науковці проводили дослідження згаданої проблеми.

В цих роботах доведено, що «епізодичність адаптивних виховних заходів, які проводяться у вищих навчальних закладах МВС України, їх недостатня науково-теоретична обґрунтованість та методичне забезпечення, не дозволяють в умовах сьогодення успішно розв'язувати завдання адаптації курсантів у масовій навчально-виховній практиці» [11]. Існує розрив у надбаннях теоретиків, що рекомендують методи виходу зі складного положення та шляхи його подолання та використання їх порад командно-викладацьким складом вузів.

Дослідниками цієї проблеми показано, що одним із суттєвих чинників удосконалення підготовки кадрів у вищих навчальних закладах системи МВС України є підвищення ефективності роботи педагогічних колективів і начальницького складу щодо їх професійного виховання та створення належних умов адаптації до середовища, в якому відбувається навчально-службова діяльність курсантів і яке найбільш повно сприяє входженню їх до нового соціального середовища та залученню до нового виду діяльності.

Показано також, що від успішного здійснення навчальної, соціально-психологічної та професійної адаптації курсантів у процесі навчання та служби залежить їх ставлення до обраної професії, стійкість до закріплення в органах внутрішніх справ і подальший професійний розвиток [10].

Результатом часто безвідповідального, а значить неефективного підходу до організації навчально-виховного процесу, спрямованого на розв'язання завдань комплексної адаптації курсантів, неузгодженості дій та недостатньої уваги до вирішення означеної проблеми з боку керівництва навчальних закладів системи МВС України, курсанти, як свідчить практика, мають значні проблеми в процесі адаптації до нових умов служби та навчання і, як результат, в погіршенні їх психічного здоров'я. Наявність та шляхи недостатньо ефективного і часто зневажливого вирішення перерахованих питань, спричиняють протиріччя між потребою органів внутрішніх справ у поповненні професійно підготовленими, цілеспрямованими, психічно і фізично загартованими офіцерами та фактично випускаємими фахівцями – зі слабким рівнем професійної підготовки, низькою мотивацією до майбутньої професії і з вадами здоров'я [12].

Окреслене протиріччя і визначає необхідність вирішення проблеми оптимізації навчально-службової

діяльності курсантів вузів системи МВС, але не за рахунок їх здоров'я, а шляхом удосконалення виховного процесу, головним чином його гуманізації, обов'язковим врахуванням інтересів і бажань самих курсантів, ставлення до них як до майбутніх колег і опори в силовій системі держави. Одним із ефективних шляхів в цьому напрямку, на наш погляд, може бути залучення курсантів, особливо початкових курсів, з кризою в адаптаційному періоді, до процесу спортивних тренувань, до проведення з ними ділових ігор, соціально-психологічних тренінгів та поліпшення спеціальної психологічної підготовки.

Відомо, що стратегічний напрямок кадрової політики МВС України передбачає створення науково обґрунтованої системи підготовки спеціалістів, здатних нести службу у різноманітних галузях правоохоронної діяльності. Практичне вирішення цієї проблеми можливе лише за умов пошуку шляхів збагачення духовної і фізичної складових особистості майбутніх офіцерів, поважного відношення до них, загартування їх психічної і соматичної сфери, що можливе лише на тлі гуманного відношення, демократизації системи навчання і служби й формування у них відповідної поваги і захоплення особистістю вихователів.

Висновки

1. Курсанти університетів системи МВС України (особливо початкових курсів) у процесі навчально-службової діяльності зазнають значні нервово-психічні напруження. Наслідком дії останніх є негативні зміни у психіці, розвиток дезадаптації, падіння опірності організму, послаблення процесів саморегуляції та погіршення якостей особистості.

Першоджерелом зазначених змін є різка зміна умов їх проживання і навчання та одночасове виконання не існуючих раніше вимог службової діяльності.

2. Поліпшення процесу формування особистості майбутніх правоохоронців можливе за рахунок удосконалення системи виховання та навчально-службової діяльності на принципах демократизації, гуманізації і духовності. Рекомендується проведення з курсантами ділових ігор, соціально-психологічних тренінгів та посилення спеціальної психологічної підготовки.

Перспективою подальших досліджень має бути розробка методів та засобів оптимізації формування особистості майбутніх офіцерів системи МВС.

Література

1. Бандурка О. М. Організація діяльності ОВС / Олександр Маркович Бандурка. – Харків : Основа, 1996. – 398 с.
2. Барко В. І. Стан психологічної готовності молоді до навчання в закладах МВС : Матеріали республіканської науково-практичної конференції [«Практична психологія в органах внутрішніх справ»] / В. І. Барко, О. В. Шаповалов. – К. : РВВ КІВС при УАВС, 1995. – С. 19-20.
3. Васильєв Г. І. Педагогічні умови адаптації курсантів до навчання у вузах МВС : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Васильєв Георгій Іванович. – Одеса, 1997. – 24 с.
4. Дяченко В. І. Формування професійної усталеності курсантів вищих закладів освіти системи МВС : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Дяченко Василь Іванович. — О., 2000. — 19 с.
5. Жевага С. І. Формування стійкого інтересу до занять фізичною підготовкою у слухачів і курсантів системи навчальних закладів МВС України / Сергій Іванович Жевага. – К. : РВВ КІВС, 1999. – 40 с.
6. Закорко І. П. Спеціальна фізична підготовка у вищих навчальних закладах МВС України з урахуванням індивідуальних особливостей моторики курсантів : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. наук з фіз. виховання і спорту: спец. 24.00.02 «Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення» / Закорко Іван Павлович. — К., 2001. — 18 с.
7. Логачов М. Г. Психологічна підготовка особового складу спеціальних підрозділів ОВС до дій в екстремальних ситуаціях : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.06 «Юридична психологія» / Логачов Микола Григорович. – Харків, 2001. – 16 с.
8. Олійников О. А. Особистісні фактори, які сприяють успішності навчально-службової діяльності курсантів університету цивільного захисту України : Збірник наукових праць / О. А. Олійников // Проблеми екстремальної та кризової психології. – Харків : УЦЗУ, 2007. – Вип. 3., Ч. 2. – С. 93-100.
9. Приходько І. І. Психологічні аспекти професійної ідентичності майбутніх військових фахівців внутрішніх військ МВС України : Збірник наукових праць / І. І. Приходько // Проблеми екстремальної та кризової психології. – Харків : УЦЗУ, 2007. – Вип. 3., Ч. 2. – С. 191-200.
10. Професійна психологія в органах внутрішніх справ. Загальна частина : Курс лекцій / [Андросюк В. Г., Юхновець Г. О., Казміренко Л. Ш., Медведєв В. С.]. – К. : УАВС, 1995. – 111 с.
11. Сергієнко Н. П. Психолого-правові засади формування особистості майбутніх працівників ОВС у процесі професійної підготовки : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня к. психол. наук: спец. 19.00.06 «Юридична психологія» / Сергієнко Надія Павлівна. – Харків, 2005. — 19с.
12. Сохадзе Д. І. Професійний психологічний відбір кандидатів для комплектування підрозділів миротворчих сил : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.09 «Психологія діяльності в особливих умовах» / Сохадзе Давид Іраклійович. — Харків, 2004. — 18с.
13. Трусь А. А. Личностные и социально-психологические предпосылки успешности деятельности курсантов военного вуза : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. психол.

наук : спец. 19.00.05 «Социальная психология; психология социальной работы» / Трус Александр Алексеевич. – М., 1998. – 23 с.

14. Ческидов Н. В. Средства и методы развития профессиональных качеств сотрудников уголовного розыска в процессе физической подготовки : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогика и история педагогики» / Ческидов Николай Викторович. – М., 1997. – 24 с.

15. Чух А. М. Перспективи удосконалення фізичної підготовки курсантів військового інституту національної гвардії України / А. М. Чух // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання та спорту. – Харків, 1998. – № 2. – С. 7-10.

16. Ярещенко О. А. Обґрунтування змісту і організації спеціальної фізичної підготовки курсантів вищих навчальних закладів МВС України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з фіз. виховання та спорту : спец. 24.00.02 «Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення» / Ярещенко Олег Артурович. - Харків, 2008. - 20 с.